

Laczkó András

Mikszáth Kálmán és a fiatalok

Éppen szivarra szeretett volna gyújtani, mert a dohány és a füst közös illata serkentette gondolkodását. A szivar már a bal kezében volt és nyúlt a tűzszerszámért, amikor erős kopogtatást hallott. Előbb szépen elrendezett mindent az asztalon, s csak azután szólt:

– Szabad!

Az ajtó mögül úgy lépett be a vendég, hogy fejét le kellett hajtani, pedig a kalap már nem volt rajta. Öltözete mindjárt elárulta, hogy vidékről érkezett. Nehezen szólalt meg.

– Mikszáth Kálmán tekintetes képviselő urat keresem.

– Én vagyok.

– Bemutatkozok; nevem Nagyfay Péter. Gondolom, nem találja el a képviselő úr, hogy miért kerestem föl ...

– A találgatást nem szeretem – húzta el szája szélét az író –, de úgy vélem könyvet kíván kiadni és valami előszót vár hozzá.

– Erről nincsen szó. Igaz, néhány bevezetőjét már olvastam a képviselő úrnak, tetszetősök, éppen ezért bátorkodtam ide.

– Mondtam én előre.

A vendég elhárító mozdulatot tett:

– Egyáltalán nincs szükségem semmiféle előszóra, ám a köztünk lévő kollegalitás...

– Jól hallom, ön szintén író?

– Hivatalomnál fogva csupán községi jegyző vagyok G-ben. Most némi bajba keveredtem.

– Ösmerek néhány jó ügyvédet.

– Nem ügyvéd kell már nekem – ingatta a fejét Nagyfay Péter –, hiszen a kúria már elítélt. Ide most protekcióért jöttem, hogy a képviselő úr kegyeskedjen pártolni kegyelmi kérvényemet a miniszter úrnál.

– Mi a bűne?

– Csupán annyi, amennyi az öné. Csakhogy én nem voltam olyan szerencsés, mint a képviselő úr, rajta vesztettem.

– Mondja már – emelte föl a hangját Mikszáth –, mit követett el!

– Hamis pakszusokat gyártottam.

– Hamis pakszusokat? – pattant föl a karosszékből az író. – Hogyan merté ön azt mondani, micsoda hallatlan vakmerőséggel, hogy én ugyanezeket cselekedtem.

– Mondám - nézett rá szelíden Nagyfay Péter -, hogy kollégák vagyunk. A különbség csupán annyi, hogy a tekintetes képviselő úr a könyvekhez írja a hamis pakszusokat, de ezért nemhogy elítélnék, hanem "tehetséges íróársunknak" nevezik. Én a jószágokhoz írtam hamis pakszusokat, amiért elítéltek és imposztornak neveztek. *Miért nem lehet egyforma az osztó igazság?*

– Ön még ifjú – legalábbis hozzám képest –, de annyit megtanulhatott volna a jegyzőségben, hogy *többféle igazság* van. S minthogy fiatal, elmondok egy történetet. Ha most nem is, valamikor talán hasznára lesz. L. városka közelében az egyik vadász lőtt egy nyulat. Vállára vette és indult a városba, hogy eladja. Az úton ügyvéd jött véle szemben. "Hogy a nyúl, öreg?" – kérdezte. "Ez bizony öt forint". "Akkor itt van az öt forint, de ezért vigye is el a Kossuth utca 15. számú házba, adja át a szakácsnénak, hogy ebédre készítsen belőle jó paprikást. Vendéget hívok rá." A vadász bólintott és ment tovább. Hanem találkozott egy másik ügyvéddel. "Hogy a nyúl, öreg?" – állította meg ez is. "Olcsó, csupán öt forint". "Annyiért megveszem. Itt van a pénz, de vigye el érte a Kossuth utca 10. számú házba és ott mondja meg a feleségemnek, hogy süsse meg vacsorára. Jön majd vendég is." A vadász bólintott és vigan lépdelt tovább. Ismét jön egy úr. Kérdezi a vadászt, kifizeti a nyulat és mindjárt el is vitte. Közben az irodában találkozott a két ügyvéd. "Kolléga úr – szól az első –, az imént vettem egy nyulat, s meghívlak téged és a feleségedet ebédre!" A másik örömmel vette: "Fél órája én szintén vettem egyet, te pedig estére gyere át hozzánk sültre!" Délben hazamegy a nőlen ügyvéd. A szakácsnő nem tudott semmiféle nyúlról. A kolléga és a felesége pedig jöttek: "Hozzánk sem hozta el a vadász a nyulat. Bepereljük mert becsapott." Két hó múltán beidéztek a vadászt a bíróságra – most figyeljen igazán Nagyfay úr. A folyosón egy ügyvédbojtárnak elmondta az esetét, s ajánlott öt forintot, ha kihúzza a bajból. "Tegye azt, amit mondok és megnyerjük az ügyet. Amikor behívják tegye a mutatóját a szája elé, süvöltse ki a levegőt és mutassa, hogy elszalad. Akármit kérdeznek, maga csak süvölt és mutat." A hajdú szólt, hogy menjen be. A járásbíró kérdezte: "Hogy hívják?" A válasz fütty és játék. "Hová való?" A felelet ugyanaz. A többi kérdésre szintúgy. "Ez az ember meg van zavarodva – summázta a bíró –, nincs ezen mit behajtani. Hajdú! Kísérje ki, s engedje el békében."

– Előbb kellett volna ismernem a történetét a képviselő úrnak - nézett szomorúan Nagyfay Péter.

– Még nincs vége, de az is tanulságos. Az ügyvédbojtár már várta az utcán a vadászt. "Megnyertük a pert, kérem az öt forintot!" A vadász csak rápillantott, aztán füttyentett egyet és mutatott. Majd otthagya az elképedt ügyvédbojtárt.

* * *

– Kálmán *bácsi* - nyomta meg a második szót a vendéglői asztal mellett Göndör Ferenc –, lapunk, a Nagyváradai Napló - miként a többi - sokat foglalkozik a magyar konyhával. Szeretnénk tudni, hogy az ön véleménye szerint mennyire nehéz a magyar konyha?

– A fiatal hölgyek és gyenge gyomrú ifiurak között nagy divat manapság öcsém, hogy nehézne nevezik a magyar étkezést. Néha még doktorok is visszhangozzák ezt, s tanácsolják együnk úgy miként a franciák.

– Sok zöldséget, könnyű felfújtakat - vetette közbe Göndör.

– Kicsinyt várjál öcsém – intett mutatójával Mikszáth –, ha a dolog ily egyszerű lenne, a világ franciás kosztot élne. Nálunk a múlt század elején már volt törekvés erre. Ott van a híres "szilvási gróf", Keglevich esete. Előtte fiatal korában sokat dicsérték Bécsben a francia követ szakácsát: "Úgy főz a fickó, hogy még Ferenc császár is szereti megtörölni a száját a követ asztalánál. Több sem kellett Keglevichnek, elhatározta, megszerzi szakácsának. Járt a nyomában, üzengetett neki. S az eredmény: szerződtette kétszer annyira bérért a szakácsot.

– Egészségesebben is élt azután - bólogatott Göndör.

– Még mindig várjál öcsém, legalább a történet végéig. Azt nem tudom, hogy Keglevich gróf egészségesebben élt-e, de azt igen, hogy az ügyből diplomáciai botrány lett. A követ a császártól kért elégtételt. Ófelsége a nádort utasította, a főherceg pedig Barkóczy Ferencet küldte Szilváásra, hogy vigye vissza a szakácsot Bécsbe. Barkóczy jó modorú magyar úr volt, de semmit sem sietett el. Úgy gondolta, ebéd után kérdezi meg a gróft. Első fogás: tyúklevest csigatésztával. "Ez nem a francia konyha" – gondolta magában. S mi következett: babfőzelék füstölt oldalassal. "Jó helyre jöttem én?" – kérdezte önmagát a vendég. Vége még nem volt, mert az inas ropogós malacsültet hozott, azután – hogy valami könnyű is legyen – kapos túrós metélt következett. Barkóczy nem értett semmit, ezért megjegyezte:

"Igazán jó szakácsa van méltóságodnak!"

"Ugyan, most egy közönséges béresasszony főz nálam."

"Talán beteg a francia szakács?" – kérde Barkóczy.

"Nem beteg az a pimasz – ugrott föl a gróf –, csak főzni nem tud, pedig Bécsből hoztam drága pénzen."

"Egy szakács nem tud főzni?"

"Jó, jó, tud. Csak mindig olyan ebédeket készített, hogy egy óra múltán éhes voltam."

Barkóczy csak bólogatott, s együttérzéséről biztosította a gróft.

"Ez az asszony érti – dicsekedett Keglevich –, hogy miként kell kiadósan főzni."

"A francia szakácsot – kérde a vendég – elcsapta méltóságod?"

"Elcsapnám én szívesen, de nem óhajt menni. Addig nem, amíg a szerződése köti. Így kénytelen vagyok itt eltűnni. Igaz, most kukoricát kapál a többi béressel együtt." Érted ezt, öcsém?

– Igen – válaszolt Göndör –, magyar gyomor és francia konyha nehezen jön össze.

– Újra rossz a kombinációd. A magyar megeheti a francia kosztot, de a párizsi megené-e a budapestit? Hanem mostmár nézzük meg, hogy mit ebédelünk?

– Én egy kevés száraz főtt marhahúst céklával - vágta rá az ifjú újságíró.

– Te választottad. Csakhogy, tudod-e hogy mitől fosztottad meg ezzel a holnapi, a harmad- és negyednap vendégeket? Elmondom neked. Ha előbb kortyolunk ebből a jó soproni borból. Ifjú kollégám, úgy van az, hogy a főtt marhahús első nap céklával pompázik a tálban és az étlapon egyaránt. De általában marad belőle. Ha holnap jönnél, akkor a már gőzön sült rostélyost látnád fölírva. Mi az? Főtt marhahús, cékla helyett tormával. Ez sem fogyhat el mind. Így harmadnap

már vadász szeletként szerepel a piacon. Némi tejfölös szósz és galuska is jár hozzá. Ezt is kevesen eszik meg. Ekkor jön a legnagyobb átváltozás. A tömény hús és köret levessé alakul. A gyenge gyomrúaknak pürélevesként hirdetik. S akkor fogy igazán. Pedig épp a gyenge gyomor ellensége a négy napig tárolt hús!

– Most aztán mit egyek? – tekintett kérdőn Mikszáthra Göndör. – Kálmán bácsi lebeszélte a céklás marhahúsról.

– Most edd meg igazán, hiszen nemrég érkezéteél Salzburg városából haza.

– Meghallgatom ezt a tanácsot is - jegyezte meg Göndör -, ha velem tart az én nagytiszteletű kollégám.

– Örömetst megtenném, csak hogy tudnod kell, püréleveset én pontosan 1890-ben kóstoltam utoljára. Akkor sem ízlett.

– Nekem viszont igen Afritzban a sonka sárgadinnyével.

– Szóval te is megkóstoltad – derült föl Mikszáth arca. – Amikor külföldre utazok, magam is ezt teszem. De az igazi nagy öröm, amikor hazaérkezek. Akkor kitör rajtam is a "Furor hungaricus", a rettenetes nagy étvágy. Azt szeretem a legjobban, ha megérezem a paprikás pörkölt illatát. Nektek, gyenge gyomú ifjaknak ezt még meg kell tanulnotok.

* * *

– Olvastam a lapunkban, öcsém – szólt a gyakornokhoz pipagyújtás közben Mikszáth –, hogy Tarascon városát üresen találta Alphonse Daudet. Kérdésére csak annyi választ kapott, mindenki elment Tartarin úr vezetésével gyarmatosítani. Tudod-e, hová mentek?

– Nem én, nagyságos úr.

– Akkor elárulom, Magyarországra jöttek. S nem is akárhová, most Besztercebányán vannak.

– Tényleg? Nem is hallottam róla – álmélkodott a gyakornok.

– Ti ifjak soha nem olvastok pontosan vagy meg sem jegyzitek, amit láttatok. A tarasconiak pedig ott vannak Besztercebányán. Szervezték az irodalmi kör alakítását. Azt eredetileg Kazinczy Ferencről nevezték volna el. Már ameddig Tarascon szelleme oda nem ért. Akkor viszont kitalálták, hogy a virtuóz balkezes zongoraművész, gróf Zichy Géza nevét vegyék föl. Képzeld el, az addig csöndes Garam parti városban nézetek ütköznek, pro és kontra érvek röpködnek.

Így:

"Éljen Zichy Géza!" Mire a másik tábor: "Éljen Kazinczy!" Jön a replika: "Az élők tartanak az élőkkel". S a legfőbb argumentum: "Zichy Géza még tehet értünk valamit, de a Kazinczy már nem. Zichy adhat forintokat, ami a Kazinczynak nem volt." Ez még mind semmi. A választmány a Zichy Géza mellett szavazott, azzal az indoklással, hogy a kör nem csupán az irodalmat pártfogolja, hanem a zenét és az éneklést is. Ezekben járatlan volt Kazinczy, Zichy Géza viszont világhírű zongorista. Azt persze elfeledték a tisztelt urak – mosolyodott el az író –, hogy Zichy gróf énekelni egyáltalán nem tud.

– Az elnöki tisztet elfogadta? – érdeklődött az ifjú.

– Nem. Viszont azt hallottam, hogy egy másik bányavárosban történelmi kör alakul, s szeretnék Savoyai Jenő nevét fölvenni. Igen, de a tarasconiak már oda is benyomultak, és zászlót bontottak azért, hogy jó lesz nekik Zichy Jenő...

– Nagyságos úr, most kaptunk egy levelet Besztercéről. Érdekes fejleménnyel zárult az ügy. Felolvasom: "Megjárta izgága természetével a helybeli cukrászunk is. Ez a vakmerő férfiú a kirakatába elhelyezett cukorkákra azt merete ráírni: Tarasconi cukorkák. Bevették az ablakait s most tönkre kell mennie, mert jellemtelen hazafi az, aki ilyen szégyen után még nála merné elkölteni a véres verejétkkel szerzett garasait. S írja meg minden halandó a végrendeletét, ha Besztercén azt a gyűlölt szót akarja kimondani: Tarascon". Emlegetnek még egy bizonyos Scarront is, aki jegyzetével a pártütést előidézte. Csak tudnám, ki lehet?

– Látszik, öcsém – nevetett Mikszáth –, hogy igazán új ember vagy itt. Elárulom neked, Scarron álnév alatt Mikszáth Kálmán írogat.

* * *

Az író-képviselő programja nem ért véget a díszebéddel. Az alsószuhaiak mind arra bíztatták, hogy nézze meg Matusik János portáját. Igaz, a gazda már hónapok óta a székhez van kötve (lábának izületeit nem képes meggyógyítani egyetlen doktor sem), de a felesége és a fiúk rendben tart mindent.

A Matusik-porta kiskapujában ott állt a feketébe öltözött asszony, s szíves szóval köszöntötte a nagyhírű vendéget. A gazda a tornácon fogadta székében ülve.

– Örvendek, hogy írótl és képviselőtl egyszerre fogadhatok házamban. A nagyságos úr talán nem veszi rossznéven, ha egy kis itallal megkínáljuk.

– Nem veszem rossznéven – mosolyodott el Mikszáth – Csak nem szeretném a gazdát és háznépét anyagi romlásba juttatni.

– Ittak itt már sokan – legyintett Matusik úr –, de eddig senki nem kérdezte, mivel tartozik.

– Legyen végre egy kivétel, mondja gazduram, mennyibe kerül itt a pohár ital?

– A tisztelt vendégnek semmibe. Már akkor, ha teljesíti egyetlen kérésemet.

– Mi lenne az?

– Semmiség. Régóta a székhez vagyok kötve, s csak olvasással múlatom az időt. Szépen kérem a nagyságos urat, adjon egyet a könyveiből, amit elolvashatok.

– Szerencséje van, Matusik úr, éppen van nálam egy kötet a Beszterce ostromából Örömmel önnek adom.

A gazda sugárzó arccal vette át. Tudta ugyan, hogy udvariatlanság, de azonnal olvasni kezdte. A mosoly eltűnt az arcáról, tekintete egyre komorabb lett. Végül összecsapta a könyvet.

– Viccel velem a nagyságos úr!

– Meg nem merném tenni – lepődött meg Mikszáth. – Mi a baj?

– Baj semmi nincsen – emelte fel jobb kezét Matusik úr –, csupán a könyv nem tetszik. Hol van benne az irodalom? Ilyet magam is tudnék írni.

– Jól hallottam, azt mondta, maga is képes volna ilyet írni?

– Igen!

– Köszönöm Önnek Matusik úr, ennél nagyobb dicséretet nem kaphattam volna. Azt azért még árulja el, milyen történetet tudna megírni.

– Milyet, milyet? Van itt rengeteg Alsószuhán. Kezdjük a pálinkások esetével. Két koma Zádorban fizette ki pálinkáját. Éppen negyven liter lett. Négy tizliteres kannába töltötték.

Közben persze kóstolgatták is, mert meg kellett tudniuk, elég erős-e. Hazaindultak az úton a két-két kannával. Utolérte őket egy bricska. Kiabáltak a bakon ülőnek, vinné el őket a szomszéd faluig, mert nehezek a kannák. Ha felülhetnek, adnak egy kis pálinkát érte. "Jól van, emberek, tegyék fel a kannákat. S mert épp emelkedőben vagyunk, segítsenek kicsit a lónak, tolják meg hátulról a kocsit." A két koma erőlködött, ám egyszer csak pattant az ostor, a ló nekiiramodott, s a bricska két perc alatt eltűnt a szemük elől. Szídták egymást, hogy miért kellett egy "győttmentet" megállítani. A negyven liter szilvórium soha nem lett meg.

- Az eset érdekes – jegyezte meg az író –, s úgy vélem, az egyik kárvallott mondta el.
- Ezt eltalálta a nagyságos úr. Erre innunk kell a következő évben kifőzött szilvóriumból.

* * *

Várta már a tavaszt különösen az ifjúság hónapját. Az olvadó bőlé áztatta föld a nyugalmat jelentette neki, s az erőt a megújuláshoz. Komisz hidegek után, nehezen érkezett el 1909 márciusa. Amikor csak tehetett, a napfényben fürdette arcát. Hiszen a doktorok rendre intették: "A képviselő úr erősen sápadt."

Éppen végzett az erkélyen immár rendszeressé vált délutáni napfürdőjével, amikor felesége vendégek érkezését jelentette. Fiatalokét és nőket, akik tiszteletüket kívánták tenni A jó palócok szerzője előtt. Elsőnek egy öszülő úrihölgy lépett a dolgozószozába.

– Özvegy felsőlucki Nagy Pálné tanítónő vagyok. Tanítványaimmal jöttem – tizennyolcan vagyunk –, hogy némi ajándékot átadjunk az írónak. Bemutatom az ifjú hölgyeket. Sorolta a tizenhét nevet, majd így szólt:

- Obkoth Honka adja át a csomagot.

A feketehajú kisasszony kézmosó nagyságú porcelántálat hozott, s letette a dohányzóasztalra.

– Szíves ajándékunk A jó palócok kötet szerzőjének, kérjük fogadja el tőlünk, az Országos Nőképző Egyesület Főzöiskolájának hallgatóitól konyhánk szerény termékét.

– Az oklevelet – szólalt meg újra a tanítónő – Bernauer Nána készítette, rajzolta és színezte a muskátlit, a faágakat, s mindannyiunk aláírásával ő adja át.

A magas, szőke ifjú hölgy pukedlivel nyújtotta át az iratot. Mikszáth szemében könny csillogott, amikor elolvasta.

– Ifjú hölgyek, eddig betegnek tudtam magamat. Ez óra azonban meggyógyított: Így talán ehetek disznótoros ajándékukból. Annál fontosabb nekem oklevelük, mert bizonyítja, a fiatalok továbbviszik eszméimet. Mindnyájuknak köszönet érte.

* * *

– Ej, ej barátom Tuboly, te sarokba akarsz szorítani engem azzal, hogy keveset tudok. A legifjabb írói nemzedék törekvéseiről. Nem engedem magam. Sőt, előre megvallom, nem tudok arról, hogy van-e ilyen irodalmi mozgalom. Így nyilatkoznom róla szinte lehetetlen.

– Kálmán bátyám, te is tudod, ha az ember arról kíván tájékozódni, hogy mit főztek Budán, azt Bécsben illő megkérdeznie. Ezért fordulok hozzád, hiszen a fiatalokról szeretnék

megtudni valamit. Miért akarnak ők új irányt, új levegőt, új művészetet, szóval valami mást az eddigieknél.

– Őcsém, azt okosan teszik. Mert az egész világ egyetért velük. Mindenki valami mást akar. Más ruhát, más élvezeteket, más könyveket, más formákat, más kormányt. Ki van, ki lehet megelégedve a világgal? Egy kivétel azért van, a másvilágra senki nem akar menni.

– Bátyámuram,, az ifjak mindent le akarnak rombolni.

– Ez igen jó, jó! – emelte föl jobb kezét Mikszáth –, mert kire az Úr ráérte az alkotás vágyát, adott neki erőt a romboláshoz is. Aki tökéleteset óhajt, annak ki kell szorítania a tökéletlent.

– Úgy hallottam – provokált tovább Zuboly –, hogy Arany Jánost a sutba dobják, Petőfit voltaként idézik, Jókait átadják az egereknek.

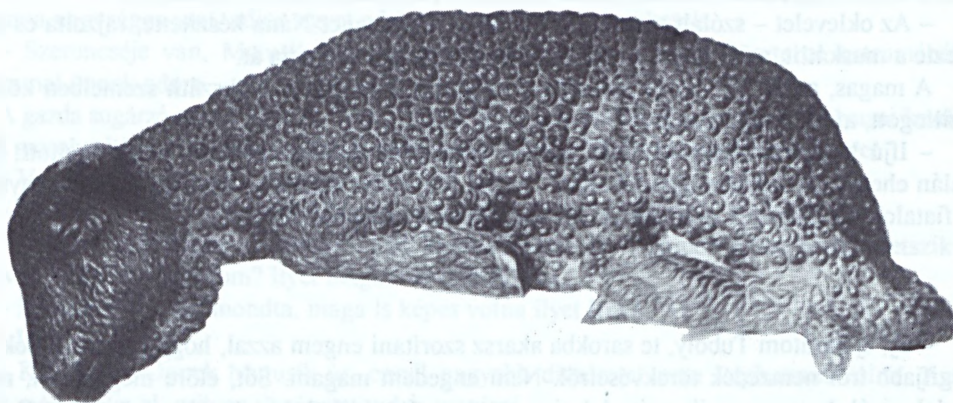
– Mindettől nem kell tartani. Miért? Figyelj: a gyertya kiszorította a mécsest, a gyertyát a gáz, az utóbbit a villany, de a napgolyó még tartja magát. Pedig az a legkevésbé modern világító szerszám.

– Az ifjak mindent fölforgatnak.

– Hiszen bátrak és egészségesek. Nem kell mindjárt a vézscsengőhöz nyúlni. Sokszor hallom magam is az egyik szüle szájából: "Csinálj rendet, mert mindjárt fölfordítják a házat!" Hallom már fél évszázada és sok eleven gyereket esmértem, de felfordított házat egyet se láttam.

– Ledöntik az idősek (trón)székét!

– Kinek van oka félni? I. Lajos királyunk országlása idején a budai polgárok elhatározták, hogy leteszik (trón)székéről a római pápát. Mi lett az eredmény? A Szentatya tovább ült a Vatikánban, s adta iratait urbi et orbi. A budai polgárok pedig megtanulták, a pápát Rómában lehet letenni, nem Budán. Megtanultam én is a füst és a láng különbségét. Várok arra az ifjúra, aki másról óhajt meggyőzni.

Néhai bárány